

עירובין צח

משה שווערד

1. שערם מצויינים בהלכה

משנה היה קורא בספר על האיסקופא ונתגלגל הספר מידו גוללו אצלו. ולקמן מוקי לה אפי' איסקופת כרמלית ורה"ר עוברת לפניו דלא יבא לידי איסור דאורייתא, אפ"ה התירו לגוללו אצלו משום בזיון כתבי קודש. ומזה נראה מקור להתענות בנפל ס"ח אפי' מצד אחד, דאיתא כאן דאפי' ראשו אחד נשאר בידו יש ג"כ בזיון כתבי קודש, ועי' במג"א (סי' מד סק"ח), ומש"כ בשמ"ב (ח"א סי' כח ס"ק יט). ואם נשאר

2. שו"ת דברי חיים יורה דעה חלק א סימן נט

שמה להרב הגאון הגדול החריף המפורסם בו"מ"ה שמואל אהרן נ"י: שאלה על דבר הסיבה אשר קרה בק' בריגל רחמנא ליצלן שבא השמש של בית המדרש בליל שבת קודש לביהמ"ד ללון שם ולא מצא שם שום אדם ולא רצה לישן שם יחידי ונעל הביהמ"ד והלך לביתו לישן ובבוקר ביום הש"ק מצאו הספרי תורה מונחים על האשפה בבזיון שבאו גנבים בלילה והוציאו הספרי תורה והפשיטום והשליכום ארצה ושאלו אנשי העיר מה לעשות:

תשובה מכתבו הגיעני והנה בעיקר הדבר שנוהגין אנו בני אשכנז להתענות בנפל ספר תורה או תפלין אין לו שום רמז בש"ס והכפות תמרים ז"ל [ד"ה מיתבינ] רצה להסמיכו על הא דלא יתפלל אדם וספר תורה בידו [סוכה מ"א ע"ב] ואכתי אין רמז בזה לתענית ובודאי צריך ליהרר בשמירת ספר תורה אבל אם אפילו באונס נפלה להתענות כל מי שהיה בבית הכנסת כאשר נהגין אין ראיה מזה ואדרבה בש"ס גבי בליעת תפלין במועד קטן [דף כ"ו ע"א] משמע בהדיא דבאונס שלא ע"י אדם להכעיס אין צריך כלל לא קריעה ולא תענית וגם אפילו בלהכעיס על ידו דבעי קריעה היינו אם נתבערו מן העולם דוגמא דשריפה כמבואר ברש"י מועד קטן שם [ד"ה השתא] ובספר תשובות אמרי אש [או"ח סי' ו'] שנדפסו מחדש כתב להחזיק המנהג משום הא דירושלמי [סוטה פ"ז הל' ד'] גבי ארור אשר לא יקים גם משם לא מוכח המנהג שצריכים כולם להתענות:

אמנם נראה לי לומר דהטעם הוא דמבואר בתענית בגמרא שם [דף ט"ז ע"א] שאמרו על מה שמוציאין התיבה לרחוב לומר כלי צנוע היה לנו ונתבזה בעוונותינו הרי שעוונות גורמין לבזיון התורה ואם ח"ו נקרה סיבה לבזיון התורה ודאי מחמת חטא אנשי אותה העיר והיינו אותם שהיה להם הכלי צנוע ונתבזה ולכן כל בני בית הכנסת והחברות של אותה בית הכנסת ראויים להתענות לתשובה על עוונותיהם שגרמו הכלי צנוע הקדושה שנתבזה מחמת עוונותיהם:

ולכן נראה לי לגזור תענית על אותן אנשי בית הכנסת בה"ב ומי שאינו בריא בכחו יוכל לפדות התענית לפי נדבת לבבו ולפי ערכו ויעשו איהו מצוה מהממון אשר לצורך מצוה זו מוכרין ספר תורה [עי' מגילה כ"ז ע"א] כגון להשיא יתום או להספקת לומדי תורה ובודאי תשובתם יעלה לרצון ועוונות יתפכו לזכיות וימתקו הדינים ויהיה חיים ושלום לכולם:

3. שו"ת בית יצחק יורה דעה ב סימן קסה

בדבר השאלה שנשמט ס"ת בעת הגלילה ונפל צד אחד מהס"ת לארץ בשעה שהותחל לגלול ושניהם המגביה והגולל היו בעלי זרוע ועכ"ז לא יכלו להחזיק עד שנפל לארץ אם צריכין הקהל להתענות וכמה צריכים להתענות:

תשובה בעקרי הד"ט חיו"ד סי' כ"ו סכ"ה מביא בשם נהר שלום לגזור תענית בה"ב על אותם שנמצאו כבהכ"נ וגם בתשובת אמרי אש ח"א סי' ו' מבואר דצריך להתענות בה"ב אך הגאון מהרש"ק בסת"ם ה' תפלין תשובה נ"ה כתב שא"צ הרואים להתענות רק יום אחד. ובתשו' חיים שאל סי' י"ב העלה דמי שנפל ס"ת מידו יתענה יום אחד והרואים אין צריכים להתענות אולם שמע שרב אחד גזר על הרואים להתענות בה"ב על כן נ"ל לדינא דהמגביה והגולל יתענו בה"ב והרואים יתענו יום אחד ואשר יכבד עליו התענית יתן

לצדקה כפי נדבת לבו אכן המגביה והגולל לאשר נפל ס"ת מידם אם יקשה עליהם התענית יתענו יום אחד ובעד ב' התעניות יתנו לצדקה ואין חילוק בין ס"ת כשרה לס"ת פסולה כ"כ בחיים שאל. ואף שלא נפל רק צד אחד מהספר מ"מ מיקרי בזיון לס"ת כדמוכח מפ' המוצא תפילין דר"ש אמר אפי' מונח על הארץ גוללו אצלו שאין לך דבר עומד בפני כתבי קודש אף שאגדו בידו ועיקר התענית הוא משום בזיון ע"כ צריך להתענות...

4. שו"ת ציץ אליעזר חלק ה סימן א פרק ג

פרק ג' מנהג קביעת תענית במי שנפלו מידו ס"ת או תפילין. מנהג ישראל תורה היא לחייב בתענית למי שנפלו מידו תפילין על הארץ בלי נרתיקן, ובספר תורה אפילו עם נרתיקן, וישנם המחייבים בתענית גבי נפילת ס"ת גם את ציבור הנוכחים, ומרחיקים לכת לחייב את כל קהל מתפללי ביהכ"נ ותושבי המקום, גם לאלה שלא היו נוכחים בשעת המקרה, ונבוא בזה לעמוד בע"ה על שרשן של דברים, איזו מהמנהגים גובלים למדת - ההלכה, ואיזו מהמנהגים גובלים למדת - חסידות, ואיזו מהם המה רק בבחינה של הרוצה להחמיר יחמיר לעצמו ולא לאחרים...

5. תוספות מסכת עירובין דף צח עמוד א

ואי אמרת באיסקופה הנדרסת מה לי תוך ארבע אמות מה לי חוץ לארבע אמות - משום דקאי עליה דרבה מקשי לרבה והוא הדין דהאי פירכא נמי הוא לרב יהודה דאוקי רישא כר"ש.

6. תוספות מסכת עירובין דף צח עמוד א

אלא אמר אביי הכא באיסקופת כרמלית עסקינן - וא"ת והא לא מפליג אביי בין כרמלית לרה"ר לקמן (צט.) גבי לא יעמוד אדם ברה"י וישתה ברה"ר ואיבעיא להו כרמלית מאי ואמר אביי היא היא ואין לומר דדוקא בכתבי הקדש שרי הכא משום בזיון אבל בשאר מילי אסור דלקמן (דף קג.) משמע דליכא שבות כלל באיסקופה כרמלית גבי דחותכין יבלת דקאמר ולא מי אוקימנא באיסקופה כרמלית ורה"ר לפניה וכיון דאגודו בידו אפילו שבות נמי ליכא משמע דאי הוי שבות לא הוה שרינן גבי כתבי הקדש משום דשבות דמקדש במדינה לא התירו ואור"י דגבי שתיה שייך למיגזר טפי שמא יביא אצלו וכן מחט התחובה לו בבגדו דאסרינן לצאת בה מבעוד יום שמא יצא משחשיכה דמייתי לה אההיא דלקמן בפ"ק דשבת (דף יא:) בהנהו שייך למגזר טפי גזירה לגזירה מההיא דהכא וא"ת כיון דפרישית דספר דהכא לאו דוקא מאי איריא דנקט ספר משאר מילין ולפי ההוא לישנא דמסקינן דסתם כתבי הקדש עיוני מעיין בהו ניחא דספר הוי דווקא וי"ל דנקט ספר לאשמועינן דבראש הגג לא יגולל אצלו לאפוקי מדרבי שמעון דאמר שאין לך דבר משום שבות עומד בפני כתבי הקדש.

7. תוספות הרא"ש מסכת עירובין דף צח עמוד א

אי הכי תוך ארבע אמות נמי ליגזור דילמא מעייל מרשות הרבים לרשות היחיד. תמיה לי מאי פירכא היא זאת נהי דגזרינן דילמא אתי לעיולי מרשות הרבים שנתגלגל שם על האסקופה שהוא קורא וכי בשביל זה נגזור שמא יביא אותו לבית [הרין] הוא רוצה להניחו על האסקופה במקום שהוא קורא דעל כרחין מע"ש היתה על האסקופה כי בשבת לא הביאה מרשות היחיד על האסקופה. וצ"ע.

8. שערים מצויינים בהלכה

זאת אומרת אין מזרקין כתבי הקודש. הכא מיירי בוורק גופי כתבי קודש, שאינם נכרכים בחבילה. ומכאן למד בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' קעא) דעפ"י הדין היה מותר לשלוח ס"ת ע"י הדואר כשהוא נכרך יפה בחבילה, ואין חוששין בכה"ג משום שנזרקין, אלא כיון שיש עוד חשש שמא ישבו על החבילה, לכן יש ליתנה בתוך תיבה. וע"י בשו"ע (יו"ד סי' רפב סק"ד). וע"ע מש"כ בשמ"ב קונ"א (ח"א סי' כז ס"ו).

9. דף על הדף עירובין דף צח עמוד א

בגמ': אמר רב אחא בר אהבה זאת אומרת אין מזרקין כתבי הקודש. האגרות משה (או"ח ח"ג סימן ג') רוצה להביא ראיה מדברי גמ' אלו למה שהביא המג"א (או"ח סימן מ"ד סק"ה) בשם המשפטי שמואל שנהגו העולם להתענות אם נפל ס"ת על הארץ. דכאן מובא בגמ': שאין מזרקין כתבי הקודש, ומיירי אף לרשות היחיד דהיינו מקום מכובד, והטעם דעצם הזריקה הוא מעשה בזיון, וכ"ש שאסור לזרקם סתם לארץ. ונפילה יותר גרוע מזריקה, כי בזריקה יכול למדוד ולחשוב היאך לזרוק באופן היותר טוב, משא"כ נפילה שהוא נופל להמקום שמתחתיו באיזה מצב המצוי שם עתה אף אם שם בזוי ומלוכלך, ולכן אף אם נזדמן שנפל למקום נקי הוי ענין הנפילה דבר זלזול ובזיון, ולכן שפיר מתענים על כך.

10. תוספות מסכת עירובין דף צח עמוד א

הכא לא אפשר - פי' בקונט' משום דאין לו בגד מזומן ובחנם פי' כן דאפי' יש לו מאותו טעם דאסור לגוללו אצלו אסור לפרוש שום בגד.

11. יד בנימין

בתוד"ה הכא לא אפשר פי' הקונטרס משום דאין לו בגד מזומן ונחייס פי' כן דאפי' יש לו מאותו טעם דאסור לגוללו וכו' עכ"ל. פי' דאיכא נמי למיחש דלמא אחי לאחוי האי בגד כשיפול, וכ"ה ברבינו יונתן ח"ל "שהרי אינו יכול לפרוש עליו סודר שיוסיף על חטאתו פשע", ועי' בהגהות הב"ח שם שמיישז פירש"י, וע"ע ריטב"א.

12. ש"ך יורה דעה סימן רעז

לא יהפוך הכתב למטה. ואחורי הקלף למעלה וכתב הב"ח דמירושלמי דמגילה יש ללמוד שלא ילך אדם לחוץ ויניח הספר פתוח אם אין עליו מפה דלאו דוקא ס"ת דה"ה שאר ספרים עכ"ל ולא היה צריך ללמוד כן מהירושלמי דהכי מוכח נמי מש"ס דילן בעירובין במשנה וש"ס שם (דף צ"ח ע"א) ע"ש וידוע לחכמי האמת שיש מלאך א' נקרא ש"ד והוא שומר דפין על מי שמניח ספר פתוח ויוצא שמשכח תלמודו:

13. מגדים חדשים

ונקח"כ שם. והנה מה שהעיר הש"ך דלא היה צריך ללמוד כן מהירושלמי, דכן מוכח משמעתי. י"ל דמהא דהיה קורא בראש גגו ונתגלגל הספר מידו, אין ראיה, דדוקא החס שנתגלגל הספר ברשות הרבים איכא בזיון עובא שיהיה הספר פתוח לעיני כל עובר. משא"כ ציושז צביתו או צבית המדרש אפשר דאין קפידא להשאיר ספר פתוח. ומהך צרייתא דכותבי ספרים תפילין ומוזות כו', אין ראיה מזה לשאר ספרים ואפשר דוקא ס"ת תפילין ומוזות. לכן הביא הב"ח מהירושלמי ששם אימא ספר שאין עליו מפה כו', וסתמא משמע דכן הוא בכל הספרים.

ואי לא אפשר איכא בזיון כתבי הקודש שפי. הש"ך ציו"ד (סימן רעז) כתב, כתב הב"ח דמירושלמי דמגילה (פ"א ה"ט) יש ללמוד שלא ילך אדם לחוץ ויניח הספר פתוח אם אין עליו מפה, דלאו דוקא ס"ת דה"ה שאר ספרים עכ"ל, ולא היה צריך ללמוד כן מהירושלמי, דהכי מוכח נמי מש"ס דילן בעירובין במשנה וש"ס שם (דף נח ע"א), וידוע לחכמי האמת שיש מלאך אחד נקרא ש"ד והוא שומר דפין על מי שמניח ספר פתוח ויוצא שמשכח תלמודו עכ"ד הש"ך. ועיין צטו"ז

14. ערוך השולחן יורה דעה סימן רעז סעיף א

כתב היריעה ובא להניחה כדי שתתייבש לא יהפוך הכתב למטה אע"פ שמכוין שלא יעלה אבק על הכתב מ"מ דרך בזיון הוא אלא יהיה פני הכתב למעלה ויפרוש עליו בגד ומוכה בעירובין [צ"ח א] דכשאי אפשר לפרוש בגד על הכתב מוטב להפוך הכתב למטה ואחורי הכתב למעלה דאם יניחו כך בלא היפוך איכא בזיון טפי [ש"ך וט"ז] דבזיון גדול הוא להניחו פתוח לגמרי בלא כיסוי ובלא היפוך:

15. ערוך השולחן יורה דעה סימן רעז סעיף ב

ולכן יש לזוהר שלא להניח ספר פתוח ולצאת אפילו בשארי ספרים ואפילו גמרות ופוסקים הנדפסים דבזיון הוא אלא או יסגרים כלומר שלא יהיו פתוחים או יכסה עליהם בגד ולבד זה קשה לשכחה [ש"ך ע"ש] וכן המנהג לזוהר בזה ונ"ל דווקא כשיצא לרחוב אבל הנכנס מחדר לחדר או אפילו לחצר ולרחוב שלא על אריכת הזמן אין חשש בזה [וכ"כ הי"ש ע"ש]:

16. דף על הדף עירובין דף צח עמוד א

בגמ': לא התירו להם להפך יריעה על פניה אלא פורס עליה את הבגד וכו'.

והנה הפתחי תשובה (יו"ד סימן רפ"ב ס"ק י"ז) כתב בשם המודי דניאל (כת"י) מי שרוצה להניח ספר בתוך ספר, בכדי שלא יהא צריך לחפש אח"כ מקום לימודו, נראה דאסור (עכ"ד), והוסיף על זה הישועות חכמה (סימן כ"ז ס"ק נ') ומטעם זה לא יכסה בספר אחר כשיוצא לחוץ, רק צריך לפרוס מפה (הובא בשערי לימוד סימן קי"ז). אמנם מנהג העולם שמשאירים הספר פתוח, ומניחים עליו ספר אחר סגור, ובשו"ת שלמת חיים (סימן תקס"ח) כתב שאפשר ללמוד זכות, שהוא לשעה קלה, וכיון שיש היכר, שוב לא נקרא בזיון (עכ"ד).

אבל מהנכון שלא יניח תורה או נביאים או כתובים, על גמרא, דאז החומש משמש את הגמרא, נמצא שמשתמש עם דבר שקדושתו יותר, לדבר שקדושתו פחות. ולכן יניח גמרא אחרת, או ספרי ראשונים, או שו"ע וכדומה.

אבל יותר טוב הוא, אם יכול להכניס משהו בספר שלא יצטרך לדפדף אח"כ, ולסגור הספר, וכמו שסיים בשו"ת שלמה חיים (שם) וז"ל: ובכל זאת היותר טוב לסגור הספר (עכ"ל). אמנם אם קשה לו, או שלומד בבית המדרש, שיתכן שאדם אחר יקח הגמרא כשהיה סגור, יעשה כנ"ל. ע"כ. (מתוך תשובת הגאון רבי לוי הכהן רבינוביץ שליט"א לנכדו, הרה"ג ר' גמליאל שליט"א - ב"ב)

17. יד בנימין

שם בגמ', אמר רבא זכוחל משופע פי' דזכה"ג
הו"ל כח זרה"ר, ופי' החוס' שזח
ה' ע"ז צסס ר"י דאיירי כגון שרצים מכתפין
עלוי דהוי רה"ר, ואולס הרשצ"א ז"ל שס הזיא
צסס הרמצ"ן ז"ל שחולק צוה על החוס' ומפרש
אע"פ שאין רצים מכתפין עליו דכל אויר רה"ר
עד עשרה רה"ר, והוצא צביאוה"ל סי' שניצ
ד"ה צענין, (ועי' צשפ"א לשצח שס), וע"ע
צריטצ"א וצמורע"ק. [והנה צמאירי כ' דמאירי

18. תוספות מסכת עירובין דף צח עמוד ב

נימא כתנאי אמרה לשמעתי - אע"ג דלא ניחא הכא לאוקמי מילתא דרבא בפלוגתא דתנאי דמתני' מ"מ ע"כ
אשכחן ברייתא דפליגא עליה במסכת שבת בפ' הזורק (דף צז). גבי הזורק מרה"י לרה"י ורה"ר באמצע דקתני
בברייתא תוך ג' ד"ה חייב אי נמי יש לחלק דהכא שבא החפץ מלמעלה מג' למטה לתוך ג' הוא דבעי רבא הנחה
על גבי משהו אבל התם איירי שהיה החפץ תוך ג' משיצא מתחת ידו להכי חשיב כמונח דהא מודה רבא דהמעביר
בתוך שלשה דכמונח בקרקע דמי כדמוכח בפרק המוציא יין (שם דף פ.) והא דלא חשבינן מתגלגל כמונח בסוף
הזורק (שם דף ק.) התם איירי כשהיתה תחילת זריקה למעלה מג'.

19. תוספות מסכת עירובין דף צח עמוד ב

ומשתמש בכל הכותל עד עשרה תחתונים – [1] פ"י בקונטרס אם הזיז מוטל לארכו על פני כל הכותל משתמש
בכל הזיז וקשה לר"י דהיינו סיפא דקתני אם יש זיז למטה הימנו משתמש בו [2] ומפרש ר"י דבחורין שבכותל
קאמר דמשתמש ולשון משתמש בכל הכותל משמע נמי כן.

20. שערם מצויינים בהלכה

משנה ר' יהודה אומר אף משנתלש רוקו
בפיו לא יהלך ד"א עד שירוק.
פרש"י דמשנתעגל ונאסף לצאת למשדייא
קאי, ומשאוי הוא. וכתב בשו"ע (או"ח סי'
שנ) בזה"ל, רוקו שנתלש בפיו ומוכן לזרוק,
יש מי שאומר שלא ילך ד"א עד שירוק.
ובמשנ"ב (ס"ק יג) כתב, דאע"ג דכתב
המחבר "יש מי שאומר", אין לזוז מזה שכן
דעת כמה ראשונים וצ"יין להא"ר. ויש להעיר,
הא הא"ר (סי' שא ס"ק מג) מתיר לצאת
במטפחות האף כלאחר יד, דאינו אלא דרבנן
ומותר משום כבוד הבריות, וא"כ ה"נ כמה
פעמים הולך עם בני אדם, ויש בזה משום
כבוד הבריות שירוק כיחו וניעו לפניהם, ועי'

בדברינו לקמן (צט. ד"ה כיח בפני רבו),
והרבה בני אדם קצים מזה, ויש בנדרן זה
ספק ספיקות, ספק אם הוא רה"ר גמור,
וספק אם הלכה כר"י נוגס אם יסתלק מבני
אדם כדי לרוק, לפעמים יצטרך לילך ד"א
עד שיסתלק מהם], ומה"ט כתב המחבר
בלשון יש מי שאומר. ועי' מה שכתבנו במס'
שבת (פא: ד"ה האי פרפיסא) בשם הישועות
יעקב ועוד גדולי הפוסקים, דאפי' תרי
איסורי דרבנן מותר משום כבוד הבריות. ועי'
מש"כ בשמ"ב (ח"ב סי' פד ס"ק יג, וסי' פח
ס"ק כב).

21. דף על הדף עירובין דף צח עמוד א

מתני': רבי יהודה אומר אף משנתלש רוקו בפיו לא יהלך ארבע אמות עד שירוק.

והנה דין זה נפסק הלכה למעשה בשו"ע (סימן שנ סעיף ג'): "רוקו שנתלש מפיו ומוכן לזרוק יש מי שאומר
שלא יהלך ד' אמות ברשות הרבים עד שירוק". וב"ביאור הלכה" מוכיח שזה איסור דאורייתא.

והנה מצינו לרבינו יהודה החסיד ב"ספר חסידים" (סימן רסה) שכתב שלא יאכל אדם שומשמין בשבת
וכיוצא בו שמעלה גרה לאחר אכילתו, שמא יצא לרה"ר ומאכל בפיו, ע"כ. וכתב ה"מנחת יצחק" (ח"ה
סימן לח) שלפי דברי ה"ביאור הלכה" שאיסור הולכה ד' אמות עם רוק שנתלש מפיו הוא איסור
דאורייתא, מובן היטב דברי ה"ספר חסידים" שכדי שלא לבוא לאיסור דאורייתא שייך לגזור על כך, ולכן
כתב שלא יאכל מאכלים כאלו שמעלים גרים מחשש שמא ישכת ויצא בהם לרשות הרבים ויבוא לידי
איסור דאורייתא של הולכה ד' אמות ברה"ר.